

עו"ד על הפרשה

פרשת השבוע, משפטים, תשע"ה
גיליון מס' 14
עורך: אלישי בן-יצחק, עו"ד
עורכת לשונית: עינב פלק

"אחרי רבים להטות"

כוחו של הרוב בבחירות דמוקרטיות

משה דרורי*

פתיחה

אחד מן הפסוקים המצוטטים תדיר מפרשתנו הוא **אַחֲרֵי רַבִּים לְהֵטֹת**¹. לא אעסוק בפרשנות הפסוק ובמקומו בפרשה ובקונטקסט, אלא אתרכז במילותיו כמקור המשפטי לכוחו של הרוב וביישומו במשפט הציבורי העברי בהקשר הקרוב לנו בחודשים אלה, שהוא הבחירות הדמוקרטיות שיתקיימו במדינת ישראל ביום כז באדר תשע"ה (18.3.15).

וטומאה וטהרה"⁶. עקרון הרוב חל גם ברוב סטטיסטי שאינו מענייננו כאן.⁷ גם במחלוקות הלכתיות בין חכמים המודגמות באגדת תנורו של עכנאי⁸ ואף בהכרעה בין חכמי הלכה נבחרה אמת מידה זו של הרוב לפסיקה, כאשר דעותיהם סותרות.⁹

ספר החינוך, לאחר שהסביר את השימוש בעקרון הרוב בכל שטחי ההלכה,¹⁰ מנמק את טעם הדבר:

ומשרשי מצוה זו, שנצטוינו בזה לחזק קיום דתינו. שאילו נצטוינו קיימו התורה כאשר תוכלו להשיג כוונת אמיתתה, כל אחד ואחד מישראל יאמר, דעתי נותנת שאמיתת ענין פלוני כן הוא. ואפילו כל העולם יאמרו בהפכו, לא יהיה לו רשות לעשות הענין בהפך האמת, לפי דעתו, ויצא מזה חורבן שתעשה התורה ככמה תורות, כי כל אחד ידין כפי עניות דעתו.

אבל עכשיו, שבפירוש נצטוינו לקבל בה דעת רוב החכמים, יש תורה אחת לכולנו, והוא קיומנו גדול בה, ואין לנו לזוז מדעתם, ויהי מה. ובכן, בעשותינו מצוותם, אנו משלימין מצות האל. ואפילו אם לא יכוונו לפעמים החכמים אל האמת חלילה, עליהם יהיה החטאת. ולא עלינו...".

רוב בהליכים שיפוטיים

על בסיס פסוק זה נקבעה הכרעת הרוב בין הדיינים, ובעקבות זאת גם החובה להרכב אי זוגי של דיינים.² אין צורך בהכרעה פה אחד של הדיינים ודי ברוב של אחד בדיני ממונות, ולהרשעה דרוש רוב של שניים בדיני נפשות.³ ברם הכרעה פה אחד להרשעה, תוצאתה פטור.⁴

עקרון הרוב בהלכה

המילים **אַחֲרֵי רַבִּים לְהֵטֹת** אוצרות בתוכן את העיקרון שקבעו רבנן **"זיל בתר רובא"** (לך אחר הרוב),⁵ וכלל גדול הוא בתורה בדיני ממונות ובדיני נפשות ובאיסור והיתר

* משה דרורי, שופט, סגן נשיא בית המשפט המחוזי בירושלים. שמות כג ב.

² סנהדרין ג, ב: "מה תלמוד לומר 'לְאַחֲרֵי רַבִּים לְהֵטֹת', התורה אמרה: עשה לך בית דין נוטה".

³ סנהדרין ב, א: "ממשמע שנאמר 'לא תהיה אחרי רבים לךעת' – שומע אני שאהיה עמהם לטובה, אם כן למה נאמר 'אַחֲרֵי רַבִּים לְהֵטֹת'? – לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה, הטייתך לטובה – על פי אחד, הטייתך לרעה – על פי שנים".

⁴ רמב"ם, סנהדרין ט, א: "סנהדרין שפתחו כולם בדיני נפשות תחלה, ואמרו כולן: חייב, הרי זה פטור, עד שיהיו שם מקצת מזכין שיהפכו בזכותו, וירבו המחייבין, ואחר כך ייהרג". על הפרובלמטיקה של הוראה זו כמשפיעה על התייעצויות השופטים ראו רפאל יעקובי, "על הרכבים שיפוטיים ותחבולות שופטים", **פרשת השבוע – עיונים משפטיים בפרשיות התורה** (אביעד הכהן ומיכאל ויגודה עורכים, ירושלים, תשע"ב), שמות 194–200.

⁵ חולין יא, ב.

⁶ תורה תמימה, שמות כג ב, אות כג.

⁷ ראו אשר וייס **שר"ת מנחת אשר**, שמות, סימנים מב–מג (תשס"ד).

⁸ ראו מנחם אלון **המשפט העברי – תולדותיו, מקורותיו, עקרונותיו** (מהדורה שלישית, ירושלים, תשמ"ח, 231–232, 875, להלן **המשפט העברי**).

⁹ כך קבע ר' יוסף קארו שאם הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש דנים באותו נושא ואין גישתם זהה, הוא יפסוק בבית יוסף את הדין על פי הרוב שבהם; ראו ה"ש 8 לעיל, 1094–1095.

¹⁰ ספר החינוך, מצווה עח: "לנטות אחרי רבים, והוא כשיפול מחלוקת בין החכמים בדין מדיני התורה כולה, וכמו כן בדין פרטי, כלומר: בדין שיהא בין ראובן ושמעון על דרך משל, כשתהיה המחלוקת בין דייני עירם, שקצתם דנין לחיוב וקצתם לפטור, לנטות אחר הרוב לעולם, שנאמר [שמות כג ב] 'אחרי רבים להטות'".

שיעשו הקהל, או מגזרת חרם שיעשו על שום דבר, משיב הרא"ש: 18.

דע, כי על עסק של רבים אמרה תורה: "אחרי רבים להטות". ועל כל ענין שהקהל מסכימים, הולכים אחר הרוב, והיחידים צריכים לקיים כל מה שיסכימו עליהם הרבים. דאם לא כן, לעולם לא יסכימו הקהל על שום דבר, אם יהיה כוח ביחידים לבטל הסכמתם. לכן, אמרה תורה, בכל דבר הסכמה של רבים: "אחרי רבים להטות". 19.

מי משתתף בבחירה של הנהגת הקהל?

הרא"ש בדונו בתקנת מס נותן משקל רב יותר לעשירים, משלמי רוב המס, על פני העניים, הרבים יותר, המשלמים את מיעוט המס, באמרו: 20.

"קהל שמטילין חרם, אם הוא על עסקי ממון, הולכין אחר רוב הממון... כיון שהחרם הוא לצורך ממון, הולכים אחר רוב ממון; ולא יתכן שרוב נפשות הנותנים מיעוט המס, יגזרו חרם על העשירים כפי דעתם".

גישה דומה נוקטים המהרשד"ם ואחרים. 21. עמדה דמוקרטית המקנה זכות בחירה שווה לכול, המשקפת את העמדה השלטת במשפט העברי, הובאה על ידי ר' אליהו מזרחי, המצביע על השוויון בין הדיינים כמקור הדין לזכות הבחירה השווה לכל בני הקהל: 22.

"...יראה לי שהסכמת הקהל תלויה ברוב דעות. על כל חלוקי דעות אמרה תורה: 'אחרי רבים להטות'... וילכו אחר רוב דעות, מכיון שאותו ענין היה מהעניינים השייכים לקהל, שכל הקהל בכללו נקראים בית דין לאותם העניינים, דומיא דדיינים שנתועדו בבית דין, שאינם רשאים להיפרד משם מפני שום חלוק דעות שנפלו ביניהם, כגון... הללו פוטרין והללו מחייבין. רק הם נמנים והולכים אחרי הרוב, לפי גזרת תורתנו הקדושה: 'אחרי רבים להטות'. והחולק עם הרבים – נקרא חוטא. ואין חילוק בזה אם היה אותו הרוב עשירים או עניים, חכמים או הדיוטות, מאחר שכל הקהל הם נקראים בית דין לעניינים שביניהם".

כך, ברוח המשפט העברי, יש לנהוג גם בימינו בבחירות הקרובות.

העם היהודי בגולה חי בקהילות, באוטונומיה תרבותית וחברתית. המשפט העברי מצא פתרונות יצירתיים לשאלות המעשיות שעלו עקב כך, שכן בתלמודים הוקדש חומר מועט יחסית לנושאים אלה. 11 מול עמדה שהייתה דעת מיעוט כי הקהל הוא כמו שותפות המחייבת את הסכמת הקהל כולו, 12 נקבע עוד מזמן הגאונים, הרי"ף וחכמי תקופת הראשונים ועד ימינו כי הקובע לעניין ההכרעות של הקהל, לרבות חקיקת תקנות הקהל, הוא עקרון הרוב 13 כנימוק משפטי מחייב. 14

הרשב"א, שפרופ' מנחם אלון מגדירו ממניחי היסוד של המשפט הציבורי העברי, 15 ביסס זאת על הקבלה ועל השוואה בין בית הדין ובין הקהל: 16.

וכן מה שיגזרו או יסכימו רובו של קהל בצרכי קהלה, שכיון שעשו כן הרוב, אפילו בעל כרחם של יחידים, מה שעשו – עשוי. ודוקא שעשו הרוב, ובדבר שרוב הצבור יכולין לעמוד בו... לפי שכל צבור וצבור היחידים כנתונים תחת יד הרבים, על פיהם הם צריכין להתנהג בכל עניניהם, והם לאנשי עירם – ככל ישראל לב"ד הגדול או למלך, ובין שיהיו במעמדם ובין שלא יהיו. ואפילו בנים אשר יולדו להם דור אחר דור, חייבין לנהוג במה שהסכימו והחרימו האבות, אלא כל מה שקבלו והחרימו עליהם ועל זרעם, שכן היתה קבלת התורה, וכן דברי קבלה כמגילה וחנוכה".

ובתשובה אחרת, העוסקת אף היא במסים, כותב הרשב"א: 17.

אין כל אדם רשאי לפטור את עצמו מתקנות הקהל והסכמותם, לפי שהיחידים משועבדים הן לצבור. וכמו שכלל הקהילות משועבד לבית דין הגדול, או לנשיא, כך כל יחיד ויחיד משועבד לצבור שבעיר".

הרא"ש, בן דורו של הרשב"א, ממשיך את האנלוגיה לבית הדין בנושא הרוב. בתשובה לטענת "שנים או שלשה מהבינונים שבעיר" שרצו "להוציא עצמן מן ההסכמה

11 נוסף לחומר הרב הנמצא בספרו "המשפט העברי" (ראו על פי המפתח בעיקר בערכים "קהל", "קהילה", "ציבור", "יחיד ורבים" ו"תקנות הקהל") ראו את מאמרו של פרופ' מנחם אלון "סמכות ועוצמה בקהילה היהודית: פרק במשפט הציבורי העברי" **שנתון המשפט העברי** ג-ד, 34-7 (תשל"ו-תשל"ז, להלן **סמכות ועוצמה**).

12 ראו את המקורות המובאים בהמשפט העברי, 581; מנחם אלון "דמוקרטיה, זכויות יסוד ומינהל תקין בפסיקתם של חכמי המזרח במוצאי גירוש ספרד" **שנתון המשפט העברי** יח-יט, 9, 15 (תשנ"ב-תשנ"ד, להלן **דמוקרטיה**); הרב וייס, שם, עמ' רצה.

13 **המשפט העברי** 580 ואילך; **סמכות ועוצמה**, 13 ואילך; **דמוקרטיה**, 7 ואילך.

14 נוסף למקורות בה"ש 13 ראו את ניתוחו של אהרן נחלון, "סמכות הציבור להתקין תקנות לפי התשב"ץ: מהותן המשפטית של תקנות הקהל", **שנתון המשפט העברי** ג-ד, 271 (תשל"ו-תשל"ז).

15 **דמוקרטיה**, 16.

16 שו"ת הרשב"א, חלק ג, סימן תיא. השאלה הייתה "מה מנהג מקומנו בעניין המיסין והארנונות?".

17 שו"ת הרשב"א, חלק ג, סימן תיז.

18 שו"ת הרא"ש, כלל ו, סימן ה.

19 תשובה זו הוזכרה וצוטטה בפסק דינו של השופט ניל הנדל בבג"ץ 3752/04 **אמנון רובינשטיין נ' הכנסת** (2014) בפסקה 18.

20 שו"ת הרא"ש, כלל ז, סימן ג.

21 **דמוקרטיה**, 23-28.

22 שו"ת ר' אליהו מזרחי, סימן נג; **דמוקרטיה**, 28-33.